

όπως τα είχαν τακτοποιήσει τον καιρό του Παλαμά – αν όχι όπως τα είχε διευθετήσει ο ίδιος ο Παλαμάς.

Η πρώτη μονογραφική πρωτοβουλία για το ιστορικό μυθιστόρημα, ας μην το ξεχνάμε, είναι του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου, στη σειρά της Βασικής Βιβλιοθήκης (έτος 1955): μια φιλότιμη ανάγνωση. Το επόμενο βήμα ήταν του Απόστολου Σαχίνη, στα 1958, με τον τόμο *Το ιστορικό μυθιστόρημα*, πολύ πριν ο κριτικός αναλάβει ευθύνες πανεπιστημιακών προδιαγραφών.

Αν αφαιρέσουμε και κάποιες τοποθετήσεις και μερικές οξύτατες παρατηρήσεις του Κ.Θ. Δημαρά στην *Ιστορία* του (τόμος δεύτερος, «Από τον Ρωμαντισμό στην εποχή μας», 1949), η όλη κατάσταση δεν ήταν καθόλου ενθαρρυντική για κάποιον που καταπιανόταν σοβαρά με την πεζογραφία των αρχών κατά την δεκαετία του 1960...

Όσο για μένα, η απόπειρα να δραπετεύσω από την κατάσταση αδράνειας με οδήγησε αρχικά σε ένα σχήμα ερμηνείας που έπαιρνε ως αφορμή την ευθύνη του αφηγηματογράφου απέναντι στην πραγματικότητα. Σαν όλα τα σχήματα, και αυτό απογύμνωνε τις οριακές περιπτώσεις (όσες θεωρούσα τότε οριακές): από τη μια πλευρά έθετε τον Α.Ρ. Ραγκαβή, από την άλλη τον Παύλο Καλλιγά! Το σχήμα λειτουργούσε μια χαρά. Και εξακολούθησε να λειτουργεί και αργότερα, και πέρα από τη δικτατορία, στο κλίμα της οποίας είχε ωριμάσει, ως πρόκληση για νέες εξορμήσεις, όπως είδατε και χτες με την πλούσια ανακοίνωση του Τάκη Καγιαλή.

Μου φαίνεται ότι η αξία κάθε προσπάθειας ερμηνείας κάποιου λογοτεχνικού προϊόντος μπορεί να υπολογιστεί όχι τόσο με την πρηνηδόν συναίνεση που αυτή μπορεί να εξασφαλίσει σε όποιον την έχει διατυπώσει, όσο με την διαλεκτική δραστηριοποίηση κατά την μετέπειτα εξέλιξη των σχετικών προβληματισμών, και, φυσικά, με την στροφή του όλου προσανατολισμού της σχετικής έρευνας.

Σήμερα έχουμε στη διάθεσή μας ένα πλήθος έρευνες εξειδικευμένες η κάθε μια και σε έναν ειδικό χώρο, μερικές με επικαλύψεις (όπως συχνά συμβαίνει με τα πονήματα πανεπιστημιακής αναγκαιότητας), που όλες μαζί υπακούουν σε ένα θελητό ή ιδεατό προγραμματισμό της επανεξέτασης του σύνολου ζητήματος της παλαιότερης αφηγηματογραφίας. Δεν πέφτει σε μένα ο λόγος να τις ανακεφαλαιώσω, ειδικά τώρα που ξέρουμε ακόμη περισσότερο, χάρη σε αυτό το συνέδριο. Γι' αυτό μπορώ να περιοριστώ σε πιο ιδιοτελείς αποτιμήσεις μερικών προβληματισμών, όσων δηλαδή θα μπορούσα να εκμεταλλευτώ προσωπικά εγώ σε δικές μου εργασίες στο μέλλον.

– Η εξακρίβωση των γνωρισμάτων του ιστορικού μυθιστορήματος κατά την περίοδο που μας αφορά εδώ μπορεί να προχωρήσει και άλλο, τώρα που έχει χαρτογραφηθεί και καταλογογραφηθεί (το ιστορικό μυθιστόρημα, όπως γράφεται σήμερα, υπακούει σε διαφορετικές λειτουργίες).

– Η εξακρίβωση των γνωρισμάτων του ηθογραφικού αφηγήματος, όχι αυ-

